

N

Eddy Verbaan, *De woonplaats van de faam. Grondslagen van de stadsbeschrijving in de zeventiende-eeuwse Republiek. Hilversum (Verloren)* 2011, 366 bladzijden, ISBN 978-90-8704-246-2, € 35,-

Eddy Verbaans langverwachte boek over zeventiende-eeuwse stadsbeschrijvingen gaat niet in de eerste plaats over stadsbeschrijvingen. *De woonplaats van de faam. Grondslagen van de stadsbeschrijving in de zeventiende-eeuwse Republiek* biedt wat de titel belooft: een uitgebreide beschrijving van de ‘grondslagen’ van stadsbeschrijvingen. Wie nieuwsgierig is naar de stadsbeschrijvingen zelf moet geduld betrachten. De eerste vier hoofdstukken bespreken vier contexten waarbinnen stadsbeschrijvingen in de zeventiende eeuw tot stand kwamen (geografie en chorografie; stedenlof; reismethodes; en geschiedschrijving en bronnenonderzoek). Pas op pagina 220 begint de eerste uitgebreide bespreking van een stadsbeschrijving.

Er komen eerder al wel de nodige beschrijvingen van steden aan bod – dat is immers iets wat in alle vier de contexten een rol speelt – maar volgens Verbaan zijn dat strikt genomen geen stadsbeschrijvingen. Een stadsbeschrijving is in zijn definitie een omvangrijke, lovende prozapublicatie over één stad, die niet enkel een chronologisch relaas over de geschiedenis van die stad biedt, maar zowel historische, topografische als sociaal-maatschappelijke onderwerpen aan de orde stelt. Vaak staat het woord ‘beschrijving’ in de titel. Er verschenen tijdens de zeventiende eeuw in de Republiek achttien teksten die aan deze definitie

voldoen. De eerste, over koopmansstad Amsterdam, werd geschreven door Isacius Pontanus (1571-1639) en verscheen in 1611 in het Latijn en in 1614 in Nederlandse vertaling. In dat jaar verscheen van de hand van Jan Jansz Orlers (1570-1646) de eerste origineel in het Nederlands geschreven stadsbeschrijving, over de academische stad Leiden.

Deze beschrijvingen ontstonden natuurlijk niet uit het niets en dat is waar het Verbaan in dit boek om draait. Hij noemt de voorlopers en inspiratiebronnen van de stadsbeschrijvers en gaat uitgebreid in op elk van de vier door hem onderscheiden ‘grondslagen’. De lezer van Verbaans boek kent na lezing van hoofdstuk 1 het verschil tussen geografie, topografie en chorografie, inclusief de geschiedenis van deze takken van wetenschap en de discussies en tradities die de vakgebieden in de vroegmoderne tijd bezighielden. Hoofdstuk 2 beschrijft het genre van de stedenlof zoals dat van de klassieke oudheid tot in de vroegmoderne tijd uitgeoefend werd op basis van retorische voorschriften. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op wat Verbaan de ‘reiskunde’ noemt. Hij wijst op het vroegmoderne belang van educatiereizen en de manier waarop die voorbereid en beschreven werden. In hoofdstuk 4 staat de geschiedschrijving centraal.

Het eerste deel van het boek is dus zeer breed opgezet. De hoofdstukken kunnen

afzonderlijk gelezen worden en geven een overzichtelijke status quo van de verschillende wetenschapshistorische en literair-historische onderzoeksterreinen. De rode draad is de stad, die een steeds belangrijker rol ging spelen in geografische, chorografische en topografische werken en in reisverslagen; en die centraal stond in stedendichten. Stadsbeschrijvingen worden in deze eerste hoofdstukken echter nauwelijks genoemd. Hoofdstuk 4 neemt wat dat betreft een andere positie in. Hoewel het in dit hoofdstuk draait om de grondslag van het ‘bronnenonderzoek’ en er inderdaad een beknopt overzicht gegeven wordt van de conventies van bronnenonderzoek en de status van geschiedschrijving in de zeventiende eeuw, laat Verbaan hier toch vooral zien hoe de auteurs van de ‘echte’ stadsbeschrijvingen aan hun bronnen kwamen en hoe ze daarmee omgingen. Hiermee wordt de studie concreter en laat Verbaan ook daadwerkelijk zien hoe grondslag en stadsbeschrijving zich tot elkaar verhielden. Bovendien behandelt hij in dit hoofdstuk *en passant* ook nog een aantal sociale en boekhistorische aspecten die wat mij betreft tot de interessantere behoren als het gaat om de ontstaanscontext van zeventiende-eeuwse stadbeschrijvingen.

In de paragraaf ‘De rol van het stadsbestuur’ laat Verbaan bijvoorbeeld zien welke invloed de achtergrond van de auteurs had op de mogelijkheden die zij hadden om archieven te raadplegen, en stelt hij de vraag welke rol stadsbesturen speelden bij de totstandkoming van stadsbeschrijvingen. Verbaan veronderstelt dat stadsbestuurders zich in de zeventiende eeuw op de achtergrond hielden omdat pas in de achttiende eeuw officiële stadsbeschrijvers benoemd werden: ‘Voor de vroege stadsbeschrijvers was het nemen van het initiatief, het vinden van het materiaal en het publiceren

van het boek vooral een privéaangelegenheid, ook als zij deel uitmaakten van het stadsbestuur.’ (177) Ik vraag me af of deze veronderstelling voldoende recht doet aan de zeventiende-eeuwse ‘voor wat hoort wat’-cultuur, waarin het zeer voor de hand lag dat stadsbeschrijvers en stadsbestuurders diensten en gunsten uitwisselden. De verbazing van Verbaan als hij al vóór de achttiende eeuw op signalen voor overheidsbemoeienis stuit, deel ik dan ook niet. Zo’n stadsbeschrijving was voor de besturen van de bloeiende en steeds autonoom opererende steden natuurlijk zeer welkom, en betrokkenen bij de beschrijvingen konden op tal van manieren profiteren van de gunsten van de machtige burgemeesters.

Deze kanttekening bij een paragraaf waarin nadrukkelijk aandacht is voor de maatschappelijke context waarin de stadsbeschrijvingen functioneerden, moet in verband gebracht worden met het gebrek aan aandacht voor die context in de rest van het boek. Die blijkt bijvoorbeeld ook in de analyses van stadsbeschrijvingen in hoofdstukken 5 en 6. In hoofdstuk 5 wordt aan de hand van Dirck van Bleyswijcks *Beschryvinge der stad Delft* (1667-1680) getoond hoe de stadsbeschrijver functioneerde op ‘een multidisciplinair snijpunt van reiskunde, stedenlof, geschiedschrijving en verschillende vormen van geografie’ (208). In de analyse wordt steeds aangeduid welke onderdelen verband houden met welke grondslagen, maar de intertekstualiteit wordt niet anders verklaard dan op basis van de autoriteit van de grondslagen. Het blijft bijvoorbeeld onduidelijk hoe precies de stedenlof (hoofdstuk 2) invloed heeft uitgeoefend op de stadsbeschrijvingen: baseren stadsbeschrijvers zich rechtstreeks op stedendichten of gebruikten voor stedendichten en stadsbeschrijvingen gewoon dezelfde retorische handboeken gebruikt? Werkten dichters

van stedenlof ook mee aan stadsbeschrijvingen? Waarin verschilden effecten van stedenlof en de lovende stadsbeschrijvingen? Wat veroorzaakte de bloei van beide genres in de zeventiende eeuw?

In hoofdstuk 6 staat de Leidse stadsbeschrijving van 1614 centraal, maar dit hoofdstuk heeft een dubbele agenda: hier draait het om het internationale perspectief, waarmee Verbaan de ‘eigenheid van de traditie in de Republiek’ wil vaststellen (244). Een verrassend uitgangspunt na alle aandacht voor tradities in geografie, literatuur, geschiedschrijving en reiskunde die toch alles behalve ‘Nederlands’ te noemen zijn, maar juist vanwege de maatschappelijke en politiek-religieuze context wel een belangrijk perspectief. Verbaan gaat in op de Franse en Engelse tradities van de stadsbeschrijving en vergelijkt Orlers beschrijving met een oudere Engelse beschrijving van Londen door John Stow (1525-1605). Het blijkt dat Nederlandse stadsbeschrijvingen meer gericht zijn op het creëren van een stedelijke identiteit dan beschrijvingen uit het buitenland. Een verschil dat goed te verklaren is vanuit de bestuursstructuur van de Republiek, waarin verschillende steden belangrijke, autonome posities innamen, maar Verbaan zoekt eigenlijk niet naar een verklaring – hoewel hij enkele pagina’s eerder in een voetnoot wel opgemerkt heeft dat het ontbreken van stedelijke identiteitsvorming in Franse stadsbeschrijvingen waarschijnlijk samenhangt met de monarchale, centralistische politiek aldaar (263, voetnoot 61).

De literaire en wetenschappelijke contexten waarin de beschrijvingen door Verbaan gesitueerd worden zijn uiterst relevant, maar ik mis de overkoepelende cultuurhistorische vragen: waarom al die aandacht, in al die verschillende vormen, voor de stad? En waarom op die manier? Welke politiek-religieuze en sociaal-eco-

nomische krachten werken in op de retorische en wetenschappelijke tradities? Het ontbreken van deze vragen doet niet af aan het belang van Verbaans studie. Zijn boek biedt vanwege de brede benadering voor elk wat wils. De lezer die specifiek geïnteresseerd is in stadsbeschrijvingen en hun maatschappelijke functioneren wordt niet als eerste bediend, maar Verbaans studie geeft een grote hoeveelheid gedegen informatie over het genre, die tot dusverre ontbrak in onze cultuurgeschiedenis. En meer dan dat: *De woonplaats van de faam* is een erudiet boek over de stad in de zeventiende-eeuwse geografie, literatuur, reiskunde en geschiedschrijving; en over het belang van deze disciplines voor stadsbeschrijvingen.

Nina Geerdink (Radboud Universiteit Nijmegen)